

राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग

धनुषा जिल्लाको तल्लो गोदारमा गरिएको शबोत्खनन् को संक्षिप्त प्रतिवेदन

२०७१/४/७, जनकपुर

(पत्रकार सम्मेलनमा वितरित)

शबोत्खनन् अवधि:

पहिलो चरण: २०६७ भाद्र २१ देखि असोज २ सम्म

दोश्रो चरण: २०६७ फाल्गुण १ देखि ४ सम्म

१. पृष्ठभूमि

धनुषा जिल्ला जनकपुर न.पा.वडा नं. १० बस्ने वर्ष २४ का सञ्जीवकुमार कर्ण, ऐ.ऐ. बस्ने वर्ष २३ का दुर्गेश लाभ, ऐ.ऐ. वडा नं.४ बस्ने वर्ष २१ का मछलि भन्ने जितेन्द्र भा, कुर्था गाविस वडा नं.१ बस्ने वर्ष १७ का प्रमोदनारायण मण्डल र दुहवी गाविस वडा नं.७ बस्ने वर्ष १७ का शैलेन्द्र यादव समेत ५ जनालाई वि.सं. २०६०/६/२१ गते जनकपुर न.पा.वडा नं.४ बाट सुरक्षाकर्मीले पक्राऊ गरी बेपत्ता पारिएको भनि आयोगमा उजूरी दर्ता भएको थियो । सो सम्बन्धमा आयोगबाट उजुरीमाथि अनुसन्धान गरी निजहरूलाई सुरक्षाकर्मीले गैरन्यायिक हत्या गरेको ठहर गरी २०६४/१०/१५ गतेको निर्णय बमोजिम मानव अधिकार उल्लंघन कार्यमा संलग्न दोषीहरू तत्कालीन क्षेत्रीय प्रहरी इकाई कार्यालय जनकपुरका वरिष्ठ प्रहरी उपरीक्षक चुडाबहादुर श्रेष्ठ, जिल्ला प्रहरी कार्यालय धनुषाका तत्कालीन प्रहरी उपरीक्षक कुबेरसिंह राना, धनुषा जिल्ला धारापानी गाविसस्थित सैनिक व्यारेक श्री नम्बर ९ बाहिनी फिल्डका तत्कालीन मेजर अनुप अधिकारी तथा धनुषा जिल्लाका तत्कालीन प्रमुख जिल्ला अधिकारी रेवतीराज काफ्लेमाथि अनुसन्धान गरी कानुनबमोजिम कारबाही गर्न र पीडितका परिवारलाई जनही तीन लाख रुपैयाँका दरले क्षतिपूर्तिस्वरूप उपलब्ध गराउन आयोगले नेपाल सरकारलाई सिफारिस गरेकोमा हालसम्म पीडित परिवारले उक्त क्षतिपूर्ति र नेपाल सरकारले द्वन्द्वपीडितलाई प्रदान गरेको रु.एक लाख समेत गरी प्रति परिवार चार लाख रुपैयाँ राहतस्वरूप प्राप्त गरेको अवस्था छ । साथै, श्रावण ४ गते आयोगको रोहवरमा अन्तिम संस्कारकालागी नेपाल सरकारबाट प्रति परिवार रु. ४०,०००। उपलब्ध गराएको छ ।

२. शबोत्खनन् प्रकृया र प्राप्त तथ्यहरू

- पीडित परिवारले जिल्ला प्रहरी कार्यालय धनुषामा दर्ता गरेको जाहेरी दर्खास्त उपर अनुसन्धानको क्रममा जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालय धनुषाले २०६६/८/१० गते जिल्ला प्रहरी कार्यालय धनुषालाई शबोत्खनन् गरी अनुसन्धान गर्न निर्देशन दिएकोमा उल्लेखित ५ जना युवाहरूको शब धनुषा जिल्लाको तल्लो गोदार गाविस वडा नं. ३ स्थित कमला नदीको किनारमा गाडिएको आशंका भएको भन्ने आयोगको अनुसन्धान टोलीको प्रतिवेदनको आधारमा राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगको मिति २०६७/४/२७ को निर्णयबाट उल्लेखित व्यक्तिहरूको शब गाडिएको आशंकित स्थानबाट शबोत्खनन् गर्न नेपाल प्रहरीलाई निर्देशन दिने र आयोगबाट राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय विशेषज्ञहरूको सहयोग लिने निर्णय गरी नेपाल सरकार गृह मन्त्रालयलाई पत्राचार गरिएको थियो ।
- यस सम्बन्धमा नेपाल सरकारका गृहमन्त्री, मुख्य सचिव, सम्बन्धित मन्त्रालयका सचिवहरू, महान्यायाधिवक्ता, प्रहरी महानिरीक्षक सहितको उच्च अधिकारीहरूसँग २०६७ भाद्र १८ गते छलफल गरी आयोगको सहकार्यमा नेपाल प्रहरीबाट शबोत्खनन् गर्ने निश्चय भएको थियो । सो सम्बन्धमा भाद्र १९ गते मानव अधिकारकर्मी तथा नागरिक समाजका प्रतिनिधिहरूसँग पनि छलफल गरिएको थियो ।

राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग

- आयोगबाट राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय विशेषज्ञ एवं नेपाल प्रहरी भएको शवोत्खनन् टोली गठन गरी पहिलो चरणमा २०६७ भद्रौ २१ देखि असोज २ गतेसम्म तल्लो गोदारमा शवोत्खनन् गरी ४ वटा मानव अवशेष उत्खनन् गरिएको थियो । दोश्रो चरणमा २०६७ फागुन १ देखि ४ गतेसम्म शवोत्खनन् गरी बाँकी अर्को एउटा शव उत्खनन् गरिएको थियो ।
- पाँचवटा शव गाडिएको भनी आशंका गरिएको स्थानमा वैज्ञानिक विधिद्वारा ट्रेन्च बनाई मानव अवशेष खोज्ने कार्य गरिएको थियो । यसक्रममा कुल ६४ वटा “ट्रेन्च”, ९ वटा “एक्स्टेन्शन” र ४ वटा “ब्लक” खनेर आशंकित स्थानमा शव उत्खनन् गर्ने कार्य भएको थियो ।
- उत्खनन् गरिएका पाँचवटै मानव अवशेषहरूको पहिचानको लागि डी.एन.ए.परीक्षणसमेत गर्नुपर्ने हुनसक्ने भएकोले मारिएको भन्ने आशंका गरिएका व्यक्तिहरूका बाबु, आमा सहित १९ जना आफन्तजनहरूबाट विशेषज्ञद्वारा रगतको नमूना संकलन गरिएको थियो ।
- सबै मानव अवशेषको त्रि.वि.वि.महाराजगञ्ज क्याम्पस, फरेन्सिक विभागमा परीक्षण गरिएको थियो भने मानव अवशेषहरूको डी.एन.ए. परीक्षण Labrotary of Biology Department of Forensic Medicine Hjelt Institute University of Helsinki Finland मा भएको थियो । नेपाल सरकार, राष्ट्रिय विधि विज्ञान प्रयोगशालामा पीडितका आफन्तहरूबाट लिइएको रगतको डी.एन.ए. परीक्षण गरी हेलसिन्कीबाट प्राप्त मानव अवशेषहरूको डी.एन.ए.प्रतिवेदनसँग गरिएको तुलनात्मक विश्लेषणको आधारमा मृतकहरूको पहिचान भएको हो ।
- डीएए प्रतिवेदनको विश्लेषणको आधारमा -
  - १) शंकित नमुना Body १ को जैविक आमा विमलादेवी हुनसक्ने सम्भावना ९९.८५२१ प्रतिशत रहेको । (जस अनुसार उक्त अवशेष सञ्जीवकुमार कर्णको भएको)
  - २) शंकित नमुना Body २ को जैविक आमा इन्दिरा भा हुनसक्ने सम्भावना ९९.९९६६ प्रतिशत रहेको । (जस अनुसार उक्त अवशेष जितेन्द्र भा को भएको)
  - ३) शंकित नमुना Body ३ को जैविक बाबु बौएराम यादव हुनसक्ने सम्भावना ९९.८५१३ प्रतिशत रहेको । (जस अनुसार उक्त अवशेष शैलेन्द्र यादवको भएको)
  - ४) शंकित नमुना Body ४ को जैविक बाबु राम औतार मण्डल हुनसक्ने सम्भावना ९९.९९९८ प्रतिशत रहेको । (जस अनुसार उक्त अवशेष प्रमोदनारायण मण्डलको भएको)
  - ५) शंकित नमुना Body ५ को जैविक आमा गायत्रीदेवी कर्ण हुनसक्ने सम्भावना ९९.५६७१ प्रतिशत रहेको । (जस अनुसार उक्त अवशेष दुर्गेश लाभको भएको)
- संकलन गरिएका व्यालेष्टिक प्रमाणहरूको परीक्षण केन्द्रीय प्रहरी विधि विज्ञान प्रयोगशालामा गरिएको थियो ।
- उत्खनन् गरिएका ५ वटा मानव अवशेषहरूमध्ये ४ वटा मानव अवशेषको टाउकोमा आँखा छोपिने गरी पट्टी बाँधिएको (Blindfold) अवस्थामा पाइएको थियो । एउटा मानव अवशेषमा टाउकोको पूरा भाग पाइएन ।

- उत्खनन् पछि विशेषज्ञबाट तयार गरिएको **Forensic Anthropology Report** ले पीडितहरूको मृत्युको कारण "The causes of death of the five (5) individuals are multiple gunshot wounds to the vertebral columns and skulls respectively र The manner of death of the five (5) individuals is homicide; the persons were shot by others using rifled firearms भनी उल्लेख भएको देखिन्छ ।
- शवोत्खनन् समेत भएको यस अनुसन्धानबाट मृतकहरूको पहिचान भएपश्चात आयोगबाट पीडितहरूसँग गरिएको परामर्शको क्रममा मृतकका परिवारहरूले यथासक्य चाँडो आफ्नो धर्म संस्कृति अनुरूप अन्तिम संस्कार गर्ने चाहना औपचारिक रूपमा व्यक्त गर्नुभएको हुँदा राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग 'शवोत्खनन् मार्ग निर्देशिका, २०६९' दफा ४ (ग) को खण्ड ७ बमोजिम पीडित परिवारजनको सांस्कृतिक अधिकारको संरक्षणार्थ पीडित परिवारहरूको परामर्शमा बेपत्ता पारिएको दिन बुधबार नै पारी आज मिति २०७१ साल श्रावण ७ गते ती सबै मानव अवशेषहरू पीडितका परिवारहरूलाई बुझाउन आयोगले दिएको निर्देशन बमोजिम नेपाल सरकारले आजै जनकपुर देवी चोकमा मानव अवशेषहरू हस्तान्तरण गर्न लागेको हो ।

३. निष्कर्ष

- आयोगको पहलमा भएको अनुसन्धानबाट बेपत्ता पारिएका उल्लेखित पाँचै जना व्यक्तिहरूलाई सुरक्षाकर्मीले नियन्त्रणमा लिई गोली प्रहार गरी मारिएको पुष्टि हुन आई उनीहरूको अवस्था सार्वजनिक भएको छ ।
- उत्खनन् पछि विशेषज्ञबाट तयार गरिएको **Forensic Anthropology Report** ले पीडितहरूको मृत्युको कारण "The causes of death of the five (5) individuals are multiple gunshot wounds to the vertebral columns and skulls respectively र The manner of death of the five (5) individuals is homicide; the persons were shot by others using rifled firearms भनी उल्लेख भएकोले आफ्नो नियन्त्रणमा रहेका पाँचैजना पीडितहरूलाई सुरक्षाकर्मीले गोली प्रहार गरी मारेको स्पष्ट हुन आएको छ ।
- शव उत्खनन् गरिएका स्थानमा गोली र गोलीका खोकाहरू भेटिनुले मारिएका व्यक्तिहरूलाई शव गाडिएको स्थलमा नै गोली प्रहार गरी मारेर गाडिएको पुष्टि भएको छ ।
- टाउको सहित फेला परेका चारवटा मानव अवशेषहरूमा आँखामा पट्टि बाँधिएको (Blindfold) गरिएको पाइएकोले ती सबै व्यक्तिहरूलाई मनसायपूर्वक नै हत्या गरिएको कुरा स्पष्ट हुन आई गम्भीर मानव अधिकार हनन्को अवस्था रहेको पुष्टि हुन आएको छ र यस्तो कार्य मानव अधिकारसम्बन्धी अन्तराष्ट्रिय कानुन बमोजिम मानवता विरुद्धको जघन्य अपराध अन्तर्गत पर्ने देखिन्छ ।
- प्रहार गरिएका गोलीका खोकाहरूको परीक्षणबाट एसएलआर हतियारको प्रयोग भएको पुष्टि भएको छ, र सशस्त्रद्वन्द्वको क्रममा त्यसबखत त्यस्तो हतियार नेपाल प्रहरीले नभई नेपाली सेनाको प्रयोगमा रहेको स्पष्ट भएको हुँदा उक्त घटनामा तत्कालीन शाही नेपाली सेनाको प्रत्यक्ष संलग्नता देखिन आएको छ ।
- यी तथ्यहरूले शवोत्खनन् हुनुअघि नै आयोगलाई प्राप्त प्रमाणहरूको विश्लेषण गरी यस आयोगले नेपाल सरकारलाई २०६४ माघ १५ मा गरेको सिफारिशको थप पुष्टि गरेको हुँदा उक्त घटनामा संलग्न दोषीहरूलाई अविलम्ब फौजदारी अभियोगमा कारबाही गर्नुपर्ने देखिन्छ ।
- पीडितका परिवारहरूलाई आफ्नो परम्परा अनुसार आफन्तजनको अन्तिम संस्कार गर्ने अधिकार सुनिश्चित गर्दै उनीहरूको परिपूर्ण, न्याय र सम्मानको लागि थप कामहरू गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग

- मानव अधिकारको सम्मान र संरक्षणको लागि नेपाल सरकार, राजनीतिक दलहरु तथा नागरिक समाज बढी संवेदनशील र प्रतिबद्ध हुन आवश्यक देखिन्छ।

अन्त्यमा, शबोत्खनन् कार्यमा क्रियाशील भई पीडितहरूको मानव अधिकार संरक्षणमा सहयोग पुऱ्याउने नेपाल सरकार, नेपाल प्रहरी, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय विशेषज्ञहरु, हेलसिन्की विश्व विद्यालय र जर्मन विकास संस्था, मानव अधिकारकर्मीहरू, नागरिक समाज, सञ्चारकर्मी, स्थानीय प्रशासन, आयोगका पूर्वसदस्यहरू, तल्लो गोदारका स्थानीय बासिन्दाहरू, संयुक्त राष्ट्रसंघीय मानव अधिकार उच्चायुक्तको कार्यालय तथा आइ.सी.आर.सी.प्रति आयोग आभार व्यक्त गर्दछ। खासगरी आफ्ना अति प्रिय तथा आफन्तजनहरू गुमाएको कठोर पीडाका बाबजुद सत्य तथा न्यायको निमित्त पीडित परिवारका सम्पूर्ण सदस्यहरूबाट देखाइएको उच्च धैर्यता र शबोत्खनन् कार्यमा आयोगलाई प्राप्त भएको सहयोग र सद्भावको लागि आयोग हार्दिक आभार व्यक्त गर्दै पीडित परिवारमा धैर्यधारण गर्ने शक्ति मिलोस् र न्याय प्राप्तिको लागि सबै पक्षबाट पूर्ण सहयोग होस् भन्ने कामना गर्दै मृतकहरूप्रति आयोग भावपूर्ण श्रद्धाङ्गली व्यक्त गर्दछ, र यस किसिमका घटनाहरूको भविष्यमा कुनैपनि बहानामा कतै पनि पुनरावृत्ति नहोस् भन्ने अपेक्षा गर्दछ। साथै, यस संक्षिप्त प्रतिवेदनलाई मैथिली भाषामा समेत अनुवाद गरी आयोगको वेबसाइटमा समेत राखिनेछ।

धन्यवाद।